

Katarzyna Krzywicka

Stosunki Kuby z państwami Ameryki Łacińskiej i Karaibów

Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio K, Politologia 5, 31-44

1998

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ANNALES
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN — POLONIA

VOL. V

SECTIO K

1998

Zakład Ruchów Politycznych
Wydział Politologii UMCS

KATARZYNA KRZYWICKA

*Stosunki Kuby z państwami
Ameryki Łacińskiej i Karaibów*

Cuba's relations with the countries of Latin America and the Caribbean

Prezentowany artykuł podejmuje próbę opisu i analizy stosunków międzynarodowych Kuby w regionie Ameryki Łacińskiej i Karaibów w okresie czterech dekad: 60., 70., 80., 90. Przyjmujemy, iż na przestrzeni tego czasu Kuba deklarowała i pełniła podstawową syntetyczną *rolę rewolucjonisty* w odniesieniu do głównych podmiotów jej najbliższego środowiska międzynarodowego.

Dla potrzeb przeprowadzonego opisu i analizy przyjmujemy za Z. J. Pietrasiem, iż „rola międzynarodowa jest spójnym systemem wybranych przez państwo działań w stosunkach zewnętrznych”.¹ Tak rozumiana rola jest funkcją uwarunkowań środowiska zewnętrznego i wewnętrznego państwa oraz wskaźników jego międzynarodowej pozycji.

Geneza ideowa misji rewolucyjnej i wyzwolenczej Kuby tkwi w jej historii walki o własną niepodległość i niezależność. Jej założenia zostały zawarte już w pracach i działalności politycznej José Martíego,² który

¹ Z. J. Pietraś, *Międzynarodowa rola Chin*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 1989, s. 20.

² J. Martí, *Obras completas*, t. I-XXVII, Editora de Ciencias Políticas, La Habana 1975.

nawiązywał do idei Simona Bolívara,³ wskazując na jedność interesów Ameryki Łacińskiej, zagrożonej ekspansją Stanów Zjednoczonych.

Zwycięstwo rewolucji kubańskiej w 1959 roku miało znaczenie nie tylko dla Karaibów, ale i dla całego regionu Ameryki Łacińskiej. Zaprzeczyło bowiem, jak się powszechnie przyjmuje, tezie o fatalizmie geograficznym, głoszącej, iż w bezpośrednim sąsiedztwie Stanów Zjednoczonych nie są możliwe rewolucyjne przemiany polityczne i społeczne. Ustanowienie władzy ludowej na Kubie ożywiło w latach sześćdziesiątych działalność lewicy społecznej w Ameryce Środkowej i na Karaibach, przyspieszyło rozwój postępowych ruchów partyzanckich, zwłaszcza w Nikaragui i Gwatemali, a później w Salwadorze.

W okresie lat sześćdziesiątych polityka zagraniczna Kuby w odniesieniu do regionu i subregionu zorientowana była na wspieranie ruchów partyzanckich i narodowowyzwoleńczych. Fidel Castro zadeklarował, że Kuba będzie pomagała narodom Ameryki Łacińskiej, które dążą do obalenia rządów dyktatorskich. Od 1959 roku Kuba udzieliła poparcia walce partyzantów przeciwko rządowi Panamy, Nikaragui, Haiti i Republiki Dominikany.⁴ Zaangażowała się w Gwatemali, gdzie w 1954 roku został obalony przy udziale CIA lewicowy rząd Jacobo Arbenza. W latach 1962–1964 wspierała wenezuelskich partyzantów w walce z rządem Romulo Batancourta. Pomagała w rozwoju partyzantki wiejskiej w Peru w latach 1962–1965.

Działalność Kuby skierowana na popieranie partyzanckich ruchów rewolucyjnych w regionie została oceniona przez Stany Zjednoczone jako *eksport rewolucji*. Trzeba tu jednak zauważyć, iż z wyjątkiem radykalnie prawicowych analiz polityki kubańskiej⁵ w większości późniejszych opracowań odrzucono schemat eksportu rewolucji.⁶ Postawa Kuby scharakteryzowana została przez W. LeoGrande, jako „romantyczna i stosunkowo naturalna... [Kuba] popierała rzeczywiście wszystkie... [ruchy partyzanckie] i udzielała materialnej pomocy większości, nie zważając na ich potencjalne możliwości i siły”.⁷

³ S. Bolívar, *List z Jamajki*, CESLA “Idee i ludzie”, Warszawa 1990.

⁴ Por.: E. Betancourt, *Exporting the revolution to Latin America*, [w:] C. Mesa-Lago (red.), *Revolutionary Change in Cuba*, University of Pittsburgh Press 1971, s. 114; P. Falk, *Cuban Foreign Policy, Caribbean Tempest*, Mass.: Lexington Books, Lexington 1985, s. 25.

⁵ Por. E. González, D. Ronfeldt, *Cuba, Castro and the World*, Rand Corporation, Santa Monica 1986.

⁶ W. LeoGrande, *Cuban policy recycled*, “Foreign Policy”, Fall 1986; J. I. Dominguez, *Cuba in the eighties*, “Foreign Affairs” 1986, nr 1; H. Muñoz, B. Yopo, *Cuba y las democracias latinoamericanas en los ochentas*, “Dokumentos de trabajo” RROSPÉL, 1987, nr 9.

⁷ Cyt. za: M. Azicri, *Cuba: Politics, Economics and Society*, London, New York 1988, s. 218.

Idee wyzwolenia i walki z *imperializmem amerykańskim* eksponowane w kubańskiej polityce zagranicznej wobec regionu i subregionu w latach 1966–1968, zostały poparte działaniami politycznymi w środowisku międzynarodowym. W styczniu 1966 roku odbyła się w Hawanie I Konferencja Solidarności Ludów Azji, Afryki i Ameryki Łacińskiej, która zgromadziła 118 delegatów z 19 krajów i terytoriów regionu i subregionu. W sierpniu 1967 roku utworzono w Hawanie Organizację Solidarności Latynoamerykańskiej (OLAS).

Masowe poparcie Kuby dla ruchów partyzanckich osłabło po 1968 roku, po nieudanej ekspedycji wojskowej Ernesto Che Guevary w Boliwii. Kuba przyjęła nową strategię zmierzającą do zbliżenia z państwami regionu i subregionu. Bazowała ona na roli *przykładu* – państwa o osiągnięciach społecznych i gospodarczych, w stosunku do innych państw latynoamerykańskich. Na Kubie zlikwidowano zjawiska społeczne gnębiące prawie wszystkie kraje regionu: bezrobocie, głód, ogromne dysproporcje w podziale dochodu narodowego, analfabetyzm. Począwszy od połowy lat siedemdziesiątych część państw karaibskich oceniała kubański model ustrojowy jako możliwą do realizacji drogę rozwoju społeczno-ekonomicznego. Pod wpływem Kuby rządy Barbadosu, Trynidadu i Tobago, Jamajki i Gujany ustanowiły stosunki dyplomatyczne z krajami socjalistycznymi. Przywódcy tych państw zademonstrowali swoje dążenie do prowadzenia polityki zagranicznej, zorientowanej na stosunki z krajami rozwijającymi się i większą niezależność od Stanów Zjednoczonych. Obecność Kuby w regionie nie ograniczała się tylko do działań w sferze stosunków dyplomatycznych. Zostały nawiązane stosunki w sferze kulturalnej i gospodarczej z Santa Lucia, Grenadą, Dominiką i pozostałymi krajami subregionu karaibskiego. Polityka Kuby ułatwiła też pod koniec lat siedemdziesiątych sytuację istniejących wówczas w regionie postępowych rządów: Grenady, Jamajki, a także Gujany i Surinamu. W latach siedemdziesiątych stosunki Kuby z państwami subregionu Karaibów można sklasyfikować w trzech grupach: otwarcie prokubańskie rządy Jamajki, Gujany i Grenady, rządy utrzymujące z Kubą stosunki dyplomatyczne, jak Trynidad i Tobago oraz Barbados, państwa otwarcie wrogie, jak St. Vincent i Antigua.

Powrót do koncepcji rewolucji w regionie nastąpił w drugiej połowie lat siedemdziesiątych, kiedy Kuba zaczęła zabiegać o jedność wśród lewicowych ruchów i organizacji, czego efektem było zwołanie w 1975 roku Konferencji 24 Partii Komunistycznych Ameryki Łacińskiej i Karaibów. Kuba wyraziła solidarność z walką zbrojną prowadzoną w Nikaragui i Salwadorze. Trzeba jednak zauważyć, iż powracając do polityki popierania ruchów partyzanckich z lat sześćdziesiątych, Kuba stosowała

bardziej selektywne podejście. Było ono konsekwencją przyjętej przez kubańskie przywództwo oceny sytuacji w Ameryce Łacińskiej, jako nie dającej szansy na powodzenie rewolucji, powstrzymującego stanowiska Związku Radzieckiego w tej kwestii oraz nowej strategii w regionalnej polityce zagranicznej Kuby, nastawionej na nawiązanie stosunków z rządami o odmiennej ideologii. Efektem tego stanowiska był brak poparcia dla ruchów rewolucyjnych w Meksyku, Panamie, Peru, ponieważ Kuba zabiegała o utrzymanie dobrych stosunków z rządami tych państw, mając na względzie bardzo racjonalne przesłanki. Meksyk zaopatrywał Kubę w ropę naftową, Panama stanowiła obszar newralgiczny z uwagi na interesy Stanów Zjednoczonych, zaś partyzanci peruwiańscy ze Świetlistego Szlaku bliżsi byli, w ocenie Kuby, ideom maoizmu, niż marksizmu-leninizmu.⁸

Kuba zainteresowana była wybranymi krajami subregionu, szczególnie Puerto Rico, Jamajką, Grenadą oraz Nikaraguą i Panamą. W Puerto Rico Republika Kuby udzielała poparcia dążeniom antykolonialnym i niepodległościowym, wymierzonym przeciwko Stanom Zjednoczonym. Stanowisko Kuby wobec Puerto Rico można zawrzeć w stwierdzeniu, iż sąsiadująca z nią wyspa powinna uzyskać niepodległość. Od początku lat sześćdziesiątych Kuba prezentowała ten punkt widzenia na forum ONZ i Ruchu Państw Niezaangażowanych. W marcu 1975 roku odbyło się w Hawanie spotkanie Biura Koordynacyjnego ruchu państw Niezaangażowanych, które wydało deklarację potępiającą kolonialną obecność Stanów Zjednoczonych w Puerto Rico. W sierpniu Kuba przedstawiła rezolucję na forum Komitetu ONZ ds. Dekolonizacji, opartą na ogłoszonej wcześniej deklaracji.⁹ We wrześniu 1975 roku odbyła się na Kubie Międzynarodowa Konferencja Solidarności z Niepodległością Puerto Rico.

W Jamajce i Panamie Kuba poparła niekomunistyczne rządy, z którymi utrzymywała stosunki dyplomatyczne. Stosunki kubańsko-panamskie zaczęły się rozwijać od 1968 roku za rządów generała Omara Torrijosa. W latach siedemdziesiątych zarówno F. Castro, jak i przywódca Panamy aktywnie popierali dążenie do obalenia rządów Anastasio Somozy. Trzeba przy tym zaznaczyć, iż O. Torrijos nie był zwolennikiem zwycięstwa lewicowej opcji w Nikaragui i przed swoją śmiercią w 1981 roku kry-

⁸ Por. J. Valenta, V. Valenta, *Soviet strategies in the Caribbean Basin*, [w:] H. Wiarda (red.), *Rift and Revolution: The Central American Imbroglia*, American Enterprise Institute, Washington, D.C. 1984, s. 197–252.

⁹ Por.: A. Linsey, *U.S. – Cuban Relations: The role of Puerto Rico*, [w:] C. Blasier, C. Mesa-Lago (red.), *Cuba in the World*, University of Pittsburgh Press, Pittsburgh 1979, s. 122–124.

tycznie oceniał zaangażowanie Kuby w rewolucję nikaraguańską. W latach osiemdziesiątych Kuba wytaczała oskarżenia przeciwko Stanom Zjednoczonym o usiłowanie odebrania Panamie tożsamości narodowej, w kontekście krytyki USA udziału Panamy w procesie pokojowym zainicjowanym przez Grupę z Contadory oraz amerykańskich usiłowań z okresu prezydentury R. Reagana renegocjowania porozumienia z 1978 roku, dotyczącego zwrotu Panamie kanału w 2000 roku. W rezultacie Kuba rozwinęła zapoczątkowane za rządów Torrijosa kontakty dyplomatyczne z Panamą rządzoną przez generała Manuela Antonio Norieę.

W Grenadzie i Nikaragui udzieliła pomocy lewicowym ruchom partyzanckim, dążącym do obalenia rządów pozostających w sojuszu z USA i doprowadziła do przejęcia władzy przez prokubańskie i antyamerykańskie ugrupowania polityczne. Rewolucja na Grenadzie zaczęła się 13 marca 1979 roku. Kuba nie zaangażowała się bezpośrednio, jednak manifestowała swoje poparcie i solidarność z działalnością New Jewel Movement (NJM), którego przywódca Maurice Bishop dokonał zamachu stanu na dyktatorskie rządy Erica Gairy. Rola Kuby w zamachu stanu dokonanym w Grenadzie polegała na udzieleniu pomocy militarnej i politycznej. M. Bishop, jako premier nowo powołanego Rewolucyjnego Rządu Ludowego, ustanowił stosunki dyplomatyczne z Kubą 14 kwietnia 1979 roku. Grenada była piątym członkiem Wspólnoty Karaibskiej (CARICOM), który nawiązał stosunki z *rewolucyjną wyspą*. Lewicowe przemiany, zapoczątkowane przez premiera Bishopa miały swoje źródło, jak podkreślił przywódca Grenady w 1980 roku w Hawanie, w ideach i doświadczeniach socjalizmu kubańskiego: „bez rewolucji kubańskiej 1959 roku nie byłoby rewolucji na Grenadzie (...). Patrzymy na naród kubański, patrzymy na waszą rewolucję i waszych przywódców, aby zapewnić kontynuację i wzmocnienie procesu rewolucji w Karaibach i Ameryce Centralnej”.¹⁰ Oba państwa zaczęły realizować bliskie kontakty. Jak pisze Pamela S. Falk, „obecność Kuby na Grenadzie była ograniczona, ale rzeczywista (...) milicja grenadyjska przyjęła kubańskie metody inwigilacji, podobne do stosowanych przez Komitety Obrony Rewolucji”.¹¹ Kuba udzielała Grenadzie pomocy wojskowej oraz przy budowie nowego portu lotniczego, gdzie pracowało 600 Kubańczyków.

¹⁰ M. Bishop, *Cuba, Nicaragua, Grenada, together we shall win*, [w:] M. Bishop, *Forward Ever!*, Pathfinder Press, Sydney 1982, s. 133, 134, 137; cyt. za: W. Ratliff, *Fidel Castro's crusade in the Caribbean Basin*, [w:] G. Fauriol, E. Loser (red.), *Cuba: The International Dimension*, Transaction Publishers, New Brunswick, New Jersey 1990, s. 77.

¹¹ P. S. Falk, *Cuban Foreign Policy. Caribbean Tempest*, Mass.: Lexington Books, Lexington 1986, s. 47.

Rola Kuby przejawiała się w trzech sferach działania: nadaniu kierunku polityce międzynarodowej nowego przywództwa Grenady, reprezentowaniu interesów NJM wobec Związku Radzieckiego oraz wspieraniu tajnego porozumienia o pomocy, zawartego przez Grenadę, państwa bloku socjalistycznego oraz inne rewolucyjne rządy.¹² W lipcu 1979 roku została podpisana przez premierów Grenady, St. Lucii i Dominiki *Deklaracja z St. Georges*. NJM usiłowała odegrać rolę przywódcy w zmianie kierunku wschodniokaraibskiej polityki. Dokumenty ogłoszone w 1983 roku ujawniły zdecydowanie Grenady „służenia jako most pomiędzy KPZR oraz partiami lewicowymi Karaibów anglojęzycznych”.¹³

Wobec tych zjawisk protestowały Stany Zjednoczone. Prezydent R. Reagan upatrywał w kubańskiej inicjatywie budowy portu lotniczego na Grenadzie zagrożenie dla bezpieczeństwa Stanów Zjednoczonych. Jednakże, jak podaje C. A. Robbins, oskarżenia były przesadzone, co potwierdzili „występując przed Subcommittee on Inter-American Affairs of the House on Foreign Affairs wiosną 1980 r., Martin Scheina i pułkownik Ralph Martinez-Boucher z Obronnej Agencji Wywiadowczej, obaj zaprzeczyli, że kubańska budowa portu lotniczego na Grenadzie stanowi zagrożenie dla bezpieczeństwa Stanów Zjednoczonych”.¹⁴

19 października 1983 roku dokonany został na Grenadzie wewnątrzpartyjny zamach stanu, w wyniku którego śmierć poniósł M. Bishop, a władzę przejęli Bernard Coard i Hudson Austin. 25 października nastąpiła interwencja Stanów Zjednoczonych. W grudniu 1984 roku odbyły się wybory, w których zwyciężył Herbert Blaize, a lewica ustąpiła władzy.

Rewolucyjna działalność Kuby w subregionie doprowadziła do reakcji Stanów Zjednoczonych, które podjęły działania w kierunku ograniczenia jej stosunków z państwami karaibskimi.¹⁵ Interwencja amerykańska na Grenadzie po śmierci Maurice Bishopa w październiku 1983 roku spowodowała ochłodzenie stosunków z Kubą. Państwa karaibskie, z wyjątkiem Gujany oraz Trynidadu i Tobago, poparły interwencję Stanów Zjednoczonych, pragmatycznie oceniając sytuację w regionie.¹⁶ Popieranie rewolucyjnej walki w subregionie Karaibów, pogłębienie uzależnienia

¹² Ratliff, *Fidel Castro's crusade...*, s. 78.

¹³ A. Maingot, *Grenada and the Caribbean: Mutual linkages and influences*, [w:] J. Valenta, H. Ellison (red.), *Grenada and Soviet/Cuban Policy*, Westview Press, Colorado, Boulder 1986, s. 138–139.

¹⁴ cyt. za: C. A. Robbins, *The Cuban Threat*, Philadelphia 1985, s. 243.

¹⁵ Por.: V.C.A. Romero, *Cuba y el Caribe Insulat*, „Politica Internacional” 1988, v. 3, nr 1.

¹⁶ Por. A. P. Maingot, *Cuba and the Commonwealth Caribbean: Playing the Cuban Card*, [w:] B. Levine (red.), *The New Cuban Presence in the Caribbean*, Westview Press, Colorado, Boulder 1983.

Kuby od radzieckiej pomocy ekonomicznej oraz wzrost jej militarnej pozycji w regionie, spowodowało nasilenie się poczucia zagrożenia w krajach regionu, stąd zdaniem W. Ratliffa¹⁷ poparcie wschodniokaraibskich państw dla interwencji USA, skierowanej przeciwko lewicowemu rządowi i na Grenadzie i zaangażowanej w konflikt Kuby.

Drugim obszarem aktywnej działalności rewolucyjnej Kuby w regionie była Nikaragua. Sandinowski Front Wyzwolenia Narodowego (Frente Sandinista de Liberación Nacional – FSLN) został powołany do istnienia w 1961 roku w Hondurasie przez Carlosa Fonseca Amador, Silvio Mayorga i Tomása Borge. Kuba udzielała poparcia FSLN w latach sześćdziesiątych, dostarczając uzbrojenia i szkoląc partyzantów. W latach siedemdziesiątych, kiedy zaczęła realizować nową strategię wobec krajów Ameryki Łacińskiej, pomoc materialna została wstrzymana, co nie oznaczało wycofania poparcia politycznego.¹⁸ Począwszy od 1978 roku Kuba wznowiła pomoc dla FSLN, przyznając tym samym, iż źle oceniła dojrzałość sytuacji rewolucyjnej i potencjał partyzantów w Nikaragui. Stosunki dyplomatyczne między Kubą i Nikaraguą nawiązane zostały już 26 lipca 1979 roku, w czasie wizyty w Hawanie przywódców rewolucji nikaraguańskiej. W lipcu 1980 roku Fidel Castro złożył wizytę w Nikaragui z okazji pierwszej rocznicy zwycięstwa rewolucji. Kuba zaopatrywała Nikaraguę w broń w okresie walki przeciwko oddziałom *contras*, udzielała również pomocy w zwalczaniu analfabetyzmu (wysyłając nauczycieli), poprawie stanu zdrowotności ludności (dostarczając środków farmakologicznych oraz lekarzy).

Rola *wyzwoleńcza* Kuby i jej przywódcy dla Nikaragui została podkreślona przez Tomasa Borge: „Fidel był dla nas wskrzeszeniem Sandino, odpowiedzialnością na nasze niepokoje, usprawiedliwieniem naszych marzeń, herezji (...). Zwycięstwo walki zbrojnej na Kubie wzbudziło entuzjazm narodu Nikaragui i pobudziło walkę przeciwko tyranii”.¹⁹

Minister obrony Nikaragui Humberto Ortega zaznaczał, iż od początku FSLN mogła liczyć na poparcie moralne Fidela Castró i podtrzymywanie ruchu, zapewnienie schronienia i możliwości szkolenia dla wielu jego przywódców oraz utrzymywanie Sandinistów w kontakcie z innymi rewolucyjnymi organizacjami na świecie. W pierwszej fazie rewolucji sandiniści byli podzieleni. Zaslugą Castro było zjednoczenie ruchu partyzanckiego w początkach 1979 roku, kiedy Kuba zaczęła udzielać po-

¹⁷ Ratliff, *Fidel Castro's Crusade...*, s. 86.

¹⁸ Por.: Robbins, *The Cuban Threat*, s. 248.

¹⁹ C. Fonseca Amador, *Bajo la Bandera del Sandinismo*, Editorial Nueva Nikaragua, Managua 1985, v. I., s. 107. (tłum. własne).

mocy militarnej. Podobnej roli podjęła się Kuba w 1982 roku, jednocząc gwatemalski ruch partyzancki w Gwatemalski Związek Narodowo-Rewolucyjny (URNG), który w ocenie Kuby dążył do zabezpieczenia demokracji i pokoju.²⁰ W połowie 1981 roku przy pomocy Kuby nikaraguańscy partyzanci utworzyli najsilniejszą armię w historii Ameryki Centralnej. Dowody poparcia nie przeszkodziły w ogłoszeniu przez Fidela Castro, po interwencji Stanów Zjednoczonych w Grenadzie, iż Kuba nie przewiduje wystąpienia zbrojnego w obronie Nikaragui, nawet w obliczu zagrożenia bezpośrednim atakiem przez wojska USA. Nie oznaczało to jednak całkowitego wycofania kubańskiej pomocy dla rewolucji nikaraguańskiej. W 1985 roku Nikaragua uzyskała wsparcie w postaci 800 kubańskich doradców wojskowych. Rząd Stanów Zjednoczonych szacował udział Kubańczyków na około 2500 do 3000 doradców wojskowych i około 4000 nauczycieli, robotników.²¹ Kubańskie Komitety Obrony Rewolucji były wzorem dla nowo utworzonych Sandinowskich Komitetów Obrony. Oba kraje rozwijały współpracę, czego efektem było odnowienie w 1987 roku, zawartego w roku 1982 porozumienia o połowach morskich. Wpływy kubańskie widoczne były również w innych sferach. F. Castro popierał Nikaraguę, jako miejsce planowanego na 1989 rok dziewiątego Szczytu Ruchu Państw Niezaangażowanych.

Zwycięstwo rewolucji w Nikaragui miało istotne następstwa w postaci rozwoju procesu rewolucyjnego w Ameryce Środkowej. Do zwycięstwa rewolucji w Nikaragui w 1979 roku Salwador nie budził zainteresowania Kuby. W 1980 roku Kuba wraz z Nikaraguą udzieliła poparcia w walce utworzonemu w maju Frontowi *Farbundo Marti* na rzecz Wyzwolenia Narodowego (*Frente Farbundo Marti para la Liberación Nacional – FMLN*). Pomoc kubańsko-nikaraguańska dla FMLN zmniejszyła się w wyniku eskalacji wojny domowej w Nikaragui. W lutym 1982 roku Kuba wyraziła poparcie dla inicjatywy prezydenta Meksyku José López Portillo, zmierzającej do zakończenia konfliktu wewnętrznego w Salwadorze, jednakowoż nie zaprzestała wspierać partyzantów.

Państwo kubańskie nie było jedynym orędownikiem wspierania rewolucji i procesów narodowyzwoleńczych. Poparcie jakiego udzieliła Frontowi *Polisario* w północno-zachodniej Afryce, *SWAPO* w południowo-zachodniej części regionu afrykańskiego, *FMLN* w Salwadorze, zostało pozytywnie odebrane przez większość społeczności międzynarodowej, w tym przez kraje Ameryki Łacińskiej. Pomoc wojskowa dla

²⁰ Por.: „Granma”, 12 stycznia 1987.

²¹ W. Ratliff, *Fidel Castro's crusade...*, s. 80.

Nikaragui i Angoli, jak podkreśla R. Hernández, była wolna od cech charakterystycznych dla interwencji wojskowej.²²

Umocnienie pozycji wojskowej Kuby w tym okresie i jej związki z ZSRR nie były sprzeczne – zdaniem Kuby – z jej polityką zagraniczną wobec regionu i subregionu. Kuba stała na stanowisku, iż jej wyposażenie wojskowe i obecność wojsk radzieckich na wyspie nie stanowią zagrożenia dla państw Ameryki Łacińskiej, gdyż Kuba nie przygotowuje się do wojny z krajami karaibskimi czy latynoamerykańskimi, prowadzona zaś militaryzacja kraju wynika z poczucia zagrożenia przed atakiem ze strony Stanów Zjednoczonych. W początku lat osiemdziesiątych Kuba określała swoje priorytety w polityce wobec regionu Ameryki Środkowej, jako wszechstronną pomoc dla Nikaragui oraz polityczne i moralne poparcie dla walki partyzanckiej w Salwadorze. Jak stwierdza M. Azicri, było to podejście najbardziej racjonalne z możliwych „w Ameryce Środkowej w latach osiemdziesiątych, powrót do polityki lat sześćdziesiątych z ogólną zawziętością i romantycznymi oczekiwaniami sukcesu w bliskiej przyszłości, był całkowicie niemożliwy. W kontekście przeważającego realistycznego podejścia, poparcie udzielone walce partyzantów w Salwadorze byłoby naruszeniem zasad i niczym więcej”.²³

Rola Kuby, jako *rewolucjonisty*, ujawniła się nie tylko w popieraniu ruchów narodowowyzwoleńczych w regionie w przeciągu całego okresu istnienia socjalistycznego państwa kubańskiego, ale również w deklarowaniu i urzeczywistnianiu walki o rozwój ekonomiczny zależnych systemów ekonomicznych krajów Ameryki Łacińskiej i Karaibów. Z punktu widzenia Kuby dekada lat osiemdziesiątych pogrzyżyła państwa Ameryki Łacińskiej i Karaibów w jednym z największych w historii kryzysie, który uwidocznił się w pogorszeniu warunków gospodarczych, społecznych i politycznych. Jako jeden z czynników kryzysogennych rząd kubański wskazywał na zadłużenie państw latynoamerykańskich.²⁴ Kuba proponowała państwom regionu negocjowanie z wierzycielami umorzenia długu, łącząc rozwiązanie kwestii zadłużenia z redukcją wydatków na cele wojskowe. Wskazywała ponadto, iż podjęcie próby spłacenia wierzycielności nie uzyska poparcia wśród społeczności poszczególnych

²² Por. R. Hernández, *Cuba and the United States: Political values and interests in a changing international system*, [w:] J.I. Dominguez (red.), *The United States of America / U.S. – Cuban Relations on the 1990's*, Westview Press, Colorado, Boulder 1989, s. 47.

²³ M. Azicri, *Cuba: Politics, Economics...*, s. 225.

²⁴ W początkach 1988 r. zadłużenie krajów Ameryki Łacińskiej i Karaibów wyniosło 410 miliardów dolarów, 45% ogólnego zadłużenia światowego, średnio 325% wartości ogólnej eksportu regionu, por.: U.N. Economic Commission for Latin America, *Report*, 1987.

państw i obróci rządy latynoamerykańskie przeciwko swoim narodom. Zdaniem Kuby, doświadczenie pokazało, że problem ten nie jest możliwy do rozwiązania na płaszczyźnie stosunków bilateralnych pomiędzy dłużnikiem i wierzycielem. Konsekwencją takiego myślenia była, ogłoszona na Konferencji w sprawie zadłużenia zagranicznego, która odbyła się w maju w Brazylii, propozycja Carlosa Rafaela Rodrigueza, Ministra Spraw Zagranicznych Kuby, zjednoczenia wysiłków indywidualnych i kolektywne rozwiązanie problemu zadłużenia. Politykę tę Kuba kontynuowała, krytykując aktualny międzynarodowy porządek gospodarczy, który stanowił jej zdaniem przeszkodę dla rozwoju procesów rewolucyjnych, a także jakichkolwiek reform. Polityka zagraniczna Kuby została podporządkowana walce o ustanowienie nowego międzynarodowego porządku ekonomicznego, jako jedynej alternatywy dla krajów nie tylko regionu, ale całego Trzeciego Świata.²⁵

W wyniku zaangażowania w konflikty wewnętrzne i międzynarodowe Kuba umocniła swoją pozycję polityczną w regionie Ameryki Łacińskiej. Wojna między Argentyną i Wielką Brytanią o Falklandy, negocjacje w sprawie pokojowego uregulowania konfliktu w Ameryce Środkowej, latynoamerykańskie zadłużenie i kryzys międzyamerykańskiego systemu, zbliżyły Kubę do pozostałych państw regionu i subregionu. W części tych kwestii, jak zrewidowanie formuły integracji, przede wszystkim zaś wspólnej polityki wokół problemów krajów Trzeciego Świata, wypracowania jednolitego stanowiska państw Ameryki Łacińskiej w kwestii polityki zagranicznej, zachodziła zbieżność stanowisk Kuby i pozostałych państw regionu.

Ważny bodziec dla nowej fazy stosunków latynoamerykańskiej aktywności dyplomatycznej stanowiła inicjatywa Grupy z Contadory, Meksyku, Wenezueli, Kolumbii i Panamy, które w styczniu 1983 roku zajęły się kwestią pokojowego uregulowania konfliktu środkowoamerykańskiego. W sierpniu 1987 roku państwa Ameryki Środkowej przyjęły plan pokojowy zaproponowany przez prezydenta Kostaryki Oscara Ariasa. Stanowiło to porażkę dla polityki Stanów Zjednoczonych zwalczania przy użyciu siły militarnej rewolucyjnych rządów i ruchów w regionie. Kuba wyraziła poparcie dla procesu zainicjowanego w Contadorze oraz pokojowego planu Ariasa, przedstawiającego zasady rozwiązania kryzysu środkowoamerykańskiego. Stanowisko Kuby uwarunkowało kilka czynników. Lata 1987–1988 były okresem umocnienia się rewolucji w Nikaragui. W ocenie Kuby nadszedł czas promowania rozwiązań diploma-

²⁵ Por.: Castro, *Nada podia detener la marcha...*; Castro, *La cancelación de la deuda externa y el Nuevo Orden Económico Internacional...*

tycznych, które były korzystniejsze dla państw Ameryki Środkowej. W odniesieniu do kryzysu środkowoamerykańskiego stanowisko Kuby zawierało się w dążeniu do powstrzymania eskalacji konfliktu i zapobieżeniu interwencji zbrojnej Stanów Zjednoczonych. Kuba przyjęła wobec zawartego w 1987 roku Porozumienia Esquipulas, stanowisko większości krajów Ameryki Łacińskiej.

J. Valdés Paz, charakteryzując politykę zagraniczną Kuby wobec Ameryki Łacińskiej i Karaibów w okresie ostatnich dwóch dekad, określił następująco jej cele:²⁶

- zabezpieczyć przetrwanie i rozwój kubańskiej rewolucji w jej karaibskiej, latynoamerykańskiej, niezaangażowanej i socjalistycznej formule;
- osiągnąć pełną niezależność krajów Ameryki Łacińskiej i Karaibów, znosząc system dominacji Stanów Zjednoczonych w regionie i subregionie;

- doprowadzić do gospodarczej i politycznej integracji państw regionu, zgodnie z założeniami doktryny *Latinoamericanismo*, przeciwko *panamerykanizmowi*;

- włączyć region w struktury nowego międzynarodowego porządku ekonomicznego, który przyczyni się do zwiększenia niezależności gospodarczej oraz rozwoju krajów latynoamerykańskich;

- dokonać transformacji politycznej, ekonomicznej i społecznej, która przyczyni się do realizacji tych celów;

- zjednoczyć społeczne i polityczne siły, popierające walkę o niepodległość i przemiany społeczne, które przeciwstawiają się imperializmowi.

Założenia te zostały zawarte w wielu rządowych deklaracjach programowych i stanowiły podstawę deklarowanej racji stanu Kuby.

Po przedstawieniu rzeczywistych i deklarowanych założeń polityki zagranicznej Kuby stwierdzamy, iż kubańska rola *rewolucjonisty* w Ameryce Łacińskiej i Karaibach obejmowała w analizowanym okresie cztery kierunki działań.

Po pierwsze, walkę z przejawami kolonializmu, występującymi głównie w subregionie Karaibów. Problem ten dotyczył obecności Stanów Zjednoczonych w Puerto Rico i Wielkiej Brytanii na Malwinach.

Po drugie, walkę o suwerenność. Obejmuje ona roszczenia terytorialne i roszczenia wobec zasobów naturalnych i stref morskich. Problem dotyczy w dalszym ciągu problemu Kanału Panamskiego i amerykańskiej

²⁶ Por. J. Valdés Paz, *Cuba's Foreign Policy toward Latin America and the Caribbean in the 1980s*, [w:] J. I. Dominguez (red.), *The United States of America / U.S. – Cuban relations on the 1990's*, Westview Press, Colorado, Boulder 1989, s. 179–181.

bazy wojskowej na Kubie. Kuba udzielała międzynarodowego poparcia Panamie w okresie poprzedzającym podpisanie traktatów między Panamą i USA, jak również w latach osiemdziesiątych za prezydentury R. Reagana.²⁷

Po trzecie, walkę z imperializmem. Obejmowała ona wszystkie formy walki z zależnością nekolonialną, w szczególności dominacją Stanów Zjednoczonych w regionie i subregionie. Dotyczyła problemów natury ekonomicznej, politycznej, militarnej i ideologicznej. Jak stwierdza J. Valdés Paz²⁸, Kuba realizowała dwa scenariusze walki antyimperialistycznej: walkę o niezależność zewnętrzną oraz wewnętrzną walkę przeciwko rządóm podporządkowanym celóm polityki imperialnej USA.

Po czwarte, walkę o transformację społeczną, dążącą do ustanowienia takiego porządku społecznego, który umożliwiłby niezależność i rozwój. Kuba optując za socjalistycznym modelem stosunków społecznych uważała, iż jest on najlepszym rozwiązaniem dla państw regionu i subregionu.²⁹ W przekonaniu tym utwierdzały ją przykłady Nikaragui i Grenady.

Dla Ameryki Łacińskiej Kuba jest nadal istotnym aktorem sceny regionalnej, który nie może pozostawać poza inicjatywami, zmierzającymi do rozwiązania wspólnych dla całego regionu kwestii. Dla Kuby region Ameryki Łacińskiej jest jej naturalnym obszarem istnienia, jej forum międzynarodowej aktywności. Kubańska ocena Ameryki Łacińskiej uległa przewartościowaniu od lat 60. Obecnie rząd Kuby wychodzi z założenia, iż kraje Ameryki Łacińskiej prezentują większą niezależność w stosunkach regionalnych w odniesieniu do Stanów Zjednoczonych.³⁰ Eksponował również stanowisko, iż państwa Ameryki Łacińskiej traktują polepszenie swoich stosunków z Kubą jako argument przetargowy w relacjach ze Stanami Zjednoczonymi.³¹ Fakt, iż Kuba pozostaje obecnie bez poparcia sojuszniczego mocarstwa, wpływa korzystnie na percepcję tego państwa w regionie. Aczkolwiek trzeba zaznaczyć, iż sojusz polityczny i ekonomiczna współpraca ze Związkiem Radzieckim nie powodowały większych napięć pomiędzy Kubą i państwami Łatynoameryki.

Efekty *rewolucyjnej* roli Kuby w regionie i subregionie są ambiwalentne. Poparcie, jakiego udzielała Kuba ruchóm rewolucyjnym, przy-

²⁷ Por.: Fidel Castro, wywiad udzielony NBC News, „Granma”, suplement, 29 lutego 1988.

²⁸ J. Valdés Paz, *Cuba's Foreign Policy...*, s. 195

²⁹ Por.: Fidel Castro, wywiad udzielony Patrici Sethi, „Bohemia”, 6 lutego 1984.

³⁰ Por.: Wywiad z Fidelem Castro, „L'Humanité”, 25 maja 1987, s. 14–18.

³¹ Por.: Przemówienie Fidela Castro na V Kongresie La Unión de Jóvenes Comunistas, „Granma”, 7 kwietnia 1987, s. 4.

niosło w rezultacie rozczarowanie nieudanym przedsięwzięciem E. Che Guevary w Boliwii, doprowadziło do nieporozumień ze Związkiem Radzieckim oraz przyczyniło się do izolowania państwa w regionie i subregionie. Powrót do strategii wspierania rewolucji, który nastąpił pod koniec lat siedemdziesiątych w odniesieniu do Nikaragui i Grenady, był efektem dojrzałej sytuacji rewolucyjnej w tych krajach, a nie zasługą Kuby, jej rola zaś polegała na udzieleniu poparcia w utrzymaniu zdobyczy politycznych, z różnym efektem finalnym.

Koniec dekady lat osiemdziesiątych i początek dziewięćdziesiątych zaznaczył się zmianą w podejściu kubańskiego przywództwa do rewolucyjnej misji Kuby w regionie. W styczniu 1992 roku Fidel Castro wypowiedział się na temat nowej strategii następująco:

„Czy Kuba prowadzi politykę poparcia dla rewolucji dzisiaj? Nie. Mamy pełen szacunku stosunek do Ameryki Łacińskiej. Czy zmieniliśmy się? Tak. Ameryka Łacińska się zmieniła i my się zmieniliśmy [...]. Sytuacja społeczna w wielu krajach Ameryki Łacińskiej jest rozpacziwa. Jeśli te kraje pozostają niepewne, my nie zamierzamy ingerować. To jest inny czas [...]. Nie mam zamiaru (popierać rewolucji) nigdy więcej”.³²

Stanowisko to zostało niewątpliwie uwarunkowane nie tylko nową sytuacją międzynarodową w regionie i subregionie, ale również polityką Związku Radzieckiego, który wycofał się z ekonomicznego i politycznego sojuszu z Kubą. Przywództwo kubańskie wydaje się być rozczarowane do idei *internacjonalizmu* wobec problemów gospodarczych i społecznych we własnym kraju. Świadczy o tym wypowiedź F. Castro: „internacjonalizm dzisiaj, ma istnieć samodzielnie. Polityka (wspierania rewolucji za granicą) nie jest dzisiaj realistyczna, mamy dosyć własnych problemów”. Zdaniem R. A. Pastora te wypowiedzi przywódcy kubańskiego świadczą o rzeczywistym końcu zimnej wojny w Ameryce Łacińskiej.³³

W latach dziewięćdziesiątych Kuba nie jest już tak jednoznacznym modelem rozwoju społecznego dla państw Ameryki Łacińskiej i Karaibów. Kryzys systemu kubańskiego unaoczniał jego ograniczenia, wyzwalał nowe kierunki poszukiwań.³⁴ Procesy zachodzące w skali regionu i subregionu, poczynszy od końca lat osiemdziesiątych, skierowane na transformację polityczną opartą na zasadach demokracji parlamentarnej, dążenie krajów latynoamerykańskich do integracji ekonomicznej i poli-

³² cyt. za: R. A. Pastor, *Whirlpool: U.S. Foreign Policy toward Latin America and the Caribbean*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey 1992, s. 224.

³³ *Ibidem*.

³⁴ Por. R. Pastor, R. Fletcher, *The Caribbean in the 21st century*, „Foreign Affairs” 1991, v. 70, nr 3, s. 96–114.

tycznej oraz wewnętrzny kryzys własnego systemu państwowego, postawiły Kubę przed koniecznością zrewidowania dotychczasowej roli *rewolucjonisty* i przyjęcia bardziej realistycznej strategii, korespondującej z obecną rzeczywistością polityczną Ameryki Łacińskiej i Karaibów.

SUMMARY

The paper presented here aims at description and explanation of Cuba's international role in relation to Latin American and Caribbean countries, its closest international environment. I assume that between 1959 and 1995 Cuba declared and performed the basic synthetic the revolutionist role towards the countries of Latin America and the Caribbean.

Having presented the real and declared principles of Cuban foreign policy it can be argued that Cuba's revolutionary role embraced four courses of action in the period under consideration.

The first involved struggle against all manifestations of colonialism, mainly in the Caribbean subregion. The problem concerned the American presence in Puerto Rico and the British presence on the Malvinas.

The second encompassed the struggle for independence. It referred to the territorial claims towards natural resources and territorial waters and the question of the Panama Canal and the American military base in Cuba.

The third involved the struggle against imperialism. It included all forms of struggle with neocolonial dependence, especially U.S. domination in the region and subregion and concerned problems of economic, political, military, and ideological nature.

The fourth concerned the struggle for social transformation aiming at the establishment of a social order favorable to independence and development. In opting for the socialist model Cuba regarded it as the best possible solution for the region and subregion.

In the nineties Cuba is no longer an unambiguous model of social development for the countries of Latin America and the Caribbean. The crisis of the Cuban system revealed its limitations and instigated the search for new solutions. Since the end of the eighties, the regional and subregional process aimed at political transformation based on the principles of parliamentary democracy, the tendency of Latin American countries towards economic and political integration, and the internal crisis of its own state system, forced Cuba to revise its revolutionary role and to adopt a more realistic strategy corresponding to the present political reality of Latin America and the Caribbean.